

תורת הבטחון

פרשת מקץ – חנוכה

לא לגבורים המלחמה

"לא לגבורים המלחמה" – מישוהו גיבור, נראה שעל פי הטבע זהו סיבה שינצח את המלחמות, שהרי יש לו את הכוחות והיכולת להתגבר, אבל מפורש בקרא שאין זה אמת, שאינו סיבה כלל שינצח את המלחמות, שהרי אם לא נגזר מאת השי"ת שינצח את המלחמה, אפילו אם הוא גבור ויש לו הכוחות והיכולת לנצח, לא ינצח המלחמה. שהשי"ת הוא גוזר הגזירות. ויסוד זה נתבאר לנו היטב ממלחמת החשמונאים עם היוונים. שעמדו במלחמה י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות (עי' רש"י דברים לג, יא), ועל פי דרך הטבע אין שום סיכוי בעולם לומר די"ג אנשים ינצחו כמה רבבות. אבל, כיון שאין להגיבורים המלחמה, רק הכל תלוי בגזירת השי"ת, גם החלשים והמעטים יכולים לנצח ולהתגבר במלחמה. ועל זה נאמר (פ' לוי' כ"ד): "מסרת גבורים ביד חלשים, רבים ביד מעטים וגו'".

החשמונאים בטחו בה'

החשמונאים הלכו למלחמה ב"ג אנשים כנגד כמה וכמה רבבות, הרי ליכא שום סיכוי לומר שעל פי דרך הטבע ינצחו את המלחמה בכוחם ובעוצם ידם, שהרי לא היה להם את היכולת בדרך הטבע לנצח המלחמה. רק הלכו בבטחון גמור בהשי"ת שינצחו המלחמה. שהוא ית' גוזר כל הגזירות, ונצחון של המלחמה אינו תלוי בגבורה, רק בגזירת השי"ת. ושמו כל בטחונם בהשי"ת, שהוא ית' "יריב את ריבם", וע"ז נאמר – "רבת את ריבם".

וכן מפורש בדברי המדרש (סנהדרין פ"ד) "א"ר שמעון בן יוחי אלו יוונים שעשו מלחמה עם חשמונאי אמרו בת היתה לו למתתיה בן יוחנן כהן גדול שאין כיופיה בעולם ומקודשת היא לבנו של חשמונאי בא אחד מן היוונים תפשה בבלוריתה והציע ספר תורה ובקש לבא עליה בפני ארוסה והיו ישראל מצפים להרי מזרח אולי יבא להם גייס של פרסיים אמר לו חשמונאי למתתיה כהן גדול ולא כתיב: "ארוה הגבר אשר יבטח באדם". וכתבי: "ברוך הגבר אשר יבטח בה". אמר לו יפה אתה אומר, אני וג' בניי ואתה ו' בניי הרי י"ב כנגד י"ב שבטים מובטח אני בהקב"ה שיעשה לנו נס מיד תפש אלעזר הסייף וחתך את ראשו של היווני והרג מגבוריהם חללים עד מאד וכו', הרי לפי שבטחו בה' עמד להם בעת צרתם", ע"כ. הרי, מבואר בדברי המדרש דהחשמונאים הלכו למלחמה בבטחון גמור בה', ונצחו המלחמה אך ורק בזכות הבטחון בה'. שהיו בטוחים בה' שיעשה להם נס. ומתוך בטחון זה זכו לישועה גדולה ונצחו המלחמה.

מהות של הודאה

ובאמת, זהו עבודת ימי החנוכה. שיום טוב של חנוכה נקבע להיות ימים של "הלל והודאה" (שם כ"ג). ומהותו של הודאה, הוא עבודת אמונה ובטחון בה'. והיינו, שלא לייחס הצלחתו לעצם הסיבות, רק

עבודת ימי חנוכה

ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד על היאר. (מא, א)

איתא במדרש (רבה פרשה פ"ט): "ויהי מקץ שנתים ימים – קץ שם לחשך" (איוז ס"ג, א), זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפילה בבית האסורים, כיון שהגיע הקץ חלם פרעה חלום, ע"כ.

וביאר הבית הלוי דברי המדרש וז"ל: "ביאור דברי המדרש, דבכל דבר שבעולם יש סיבה ומסובב, וכמו אחד קנה סחורה אחת והרויח סך גדול בזה ולפי שכל האנושי קניית הסחורה היה הסיבה שנסתבב מזה שהרויח סך ממון, אבל באמת הוא טעות דלא הסיבה גרמה לו הרויח, רק מן השמים נגזר עליו שירויח וע"כ נסתבב שיקנה סחורה זו, ונמצא הרויח הוא הסיבה, וקניית הסחורה הוא המסובב, כדי שעל ידה יהיה התכלית הנרצה. וכן כאן אשר לפי השכל היה דהחלום של פרעה הוא הסיבה שיצאה ממנו זה המסובב שיצא יוסף מתפיסה, ובאמת אינו כן והדבר הוא להיפוך דעיקר הדבר היה שהגיע הזמן ליוסף שיצא מבית האסורים ומזה נסתבב שחלם פרעה חלום, דיציאתו של יוסף הוא הסיבה וחלום פרעה היה המסובב, וזהו שאמר ויהי מקץ שנתים ימים [שנשלם זמן של יוסף] ופרעה חולם, דזה סיבה שחלם פרעה. וזהו שמביא המדרש הפסוק קץ שם לחושך וכיון שהגיע הקץ מיד ופרעה חולם, עכ"ל.

ומבואר מדבריו, יסוד גבול בענין האמונה בה', שאין הסיבה גורם המסובב כלל, רק אם משום רצון ה' הוא שיהא המסובב, אז אפשר להסיבה לפעול. וע"כ, כיון שנשלם הזמן שהיה יוסף צריך להיות בבית האסורים, השי"ת סיבב שפרעה יחלום חלום, וע"ז יוסף יצא לפתור את החלום.

לא לחכמים להם

ובאמת מקרא מלא דיבר הכתוב (קל"ט ט, י"ב): "שבת וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבנים עשר וגם לא לידעים חן כי עת ופגע יקרה את כלם". הרי אין החכמה סיבה כלל לעשירות, אלא אם ירצה ה' שיעשיר איש, כך יהיה, בין אם הוא חכם גדול, בין אם הוא טיפש, דזהו רצון ה'. ואם רוצה ה' שלא יהיה עשיר, לא יועיל לו כל חכמה שבעולם, דיסוד אחד עולה לחכם וטיפש, עשיר ועני וכו' – אין עשירות תלוי כלל בשום סיבה בעולם! וכהא דאיתא בגמ' (קידושין פ"ג, ב): "ר"מ אומר לעולם ילמד אדם לבנו אומנות נקיה וקלה, ויבקש רחמים למי שהעושר והנכסים שלו, שאין עניות מן האומנות ואין עשירות מן האומנות אלא למי שהעושר שלו, שנאמר: לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות", ע"כ. וכיון שאין העשירות תלוי בחכמה, רק הכל תלוי בגזירת השי"ת, העצה הוא אך ורק להשען על מי שהעושר שלו.

כל הצלחתו הוא אך ורק מאת השי"ת שהוא מסבב כל הסיבות. ואם לא נגזר מן השמים שיצליח, כל השתדלותו בסיבות לא תועיל, שאין ביכלתם מצד עצמם להרויחו כלום. וכשאחד מודה להשי"ת, הרי הוא מודה, שכל הצלחתו הוא מאת השי"ת, ואינו כלל מכח הסיבות ומשום "כוחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה".

וכל זה מפורש בשירה של הודאה, של מזמור לתודה (תהלים ק) שהוא המזמור שאומרים כשמביאים קרבן תודה, ומה אומרים בשירה זו? "דעו כי ה' הוא אלהים הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו". ועי' במלבי"ם שביאר "ה' הוא אלקים" – שהכוונה לומר שכל הכוחות הם כולם המתפשטים במציאות, והוא המנהיג את כולם. וזהו ממש האמונה "אין עוד מלבדו". וגם מה שאנו אומרים "הוא עשנו ולו אנחנו" – כתיב "לא" וקרי "לו". וביאר הרד"ק כוונת הכתיב וז"ל: "ופירושו שלא נוכל לומר כחנו ועוצם ידינו עשה לנו את החיל הזה", עכ"ל. וזהו התכלית של ההודאה להשי"ת, לבא לידי אמונה שלימה בהשי"ת, ולא חו"ש לומר "כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה" – והיינו "לא אנחנו".

ע"י הודאה לה' – אינו כופר

איתא בגמ' ב"ק (פז.) "שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש, והני מילי דלא כרע במודים", ע"כ. והק' התורת חיים, מדוע נקט הגמ' דוקא אם לא כורע בברכת מודים נעשה שדרו נחש, הרי מדינא חייב לכרוע גם בברכה הראשונה של שמונה עשרה?

וכתב לפרש [וזה קיצור לשונו], לפי שהוא יתברך עושה חסד עם כל אדם בכל יום ובכל עת ובכל רגע, אלא שאין בעל הנס מכיר בניסיו סבור עולם כמנהגו הוא נוהג, ואינו מרגיש שכל פסיעה ופסיעה וכל תנועה ותנועה וכל נשימה ונשימה הוא ממנו יתברך שמו. והיה מן הראוי שיודה האדם ויברך בכל עת ובכל רגע על כל פסיעה ותנועה ונשימה. **וכל מי שאינו מעלה על לבו בכל רגע שהכל מאתו יתברך אלא עולם כמנהגו נוהג, הרי הוא ככופר בו חס ושלום.** ולפי שהוא מן הנמנע שיעמוד אדם מן הבקר ועד הערב ויתן שבח והודאה על כל פסיעה ונשימה ותנועה, ולזאת המציאו אנשי כנסת הגדולה תקנה ויסדו לומר בכל תפלה ערב ובקר וצהרים ברכת הודאה כדי שיכלול אדם בהודאה אחת את כל הנשימות וחסדים ונפלאות שהוא ית' עושה עמו בכל רגע, ויוצא ידי חובת כולן בבת אחת בהודאה אחת.

ולזה יסדו לומר מודים אנחנו לך ... על חיינו המסורים בידך ... דהיינו על כל נשימה ונשימה. **ולכן תיקנו לשחות בברכה זו כמנהג בשר ודם המודה לחבירו דבר הוא שוחה ומנענע לו בראשו וכדאשכחן בר' ישמעאל כשאמר ליה ברכני נענע לו בראשו ופירש רש"י ז"ל כמודה בדבר. וכל העומד בקומה זקופה ככופר בדבר הוא ואין הודאתו הודאה.** ואמרו במדרש רבה על הנחש כשבא לפתות את חוה בא בקומה זקופה לפי שבא לכפור בו יתברך ולכן נענש במדה ללכת שחוח. **ואפשר לומר דמהאי טעמא מי שאינו כורע במודים שדרו נעשה נחש דכיון שעומד בקומה זקופה ואינו כורע ומתכוין להודות לו יתברך על כל חסדיו הרי הוא ככופר בו יתברך ואומר לא הוא והרי הוא כמודה לדעת הנחש הקדמוני אשר כל הכפירות והדעות החיצוניות נמשכין ממנו.** ונראה דהיינו הא דתנן (בפרק אין עומדין) האומר מודים מודים משתקין אותו דלפי מה שפי'

השוחה במודים בכוונת הלב הרי הוא מקבל עליו מלכות שמים ומודה בו לכך אין ראוי לכפלו שלא יהא נראה כמקבל ח"ו שתי רשויות, ומהאי טעמא איתא נמי התם האומר שמע שמע משתקין אותו, **דכוונת מודים וכוונת שמע חד טעמא אית ליה דכי היכי דכל בר ישראל שאינו אומר שמע ישראל בכל יום הרי הוא ככופר בו ית' כך מי שאינו אומר בכל יום מודים אנחנו לך שאתה הוא ה' אלהינו וכו' בכריעה ובכוונת הלב הרי הוא ככופר בו יתברך כדפי', עכ"ל.**

הרי מבואר מדברין, שההודאה להשי"ת הוא כדי לבא לידי האמונה שלימה שהוא ית' מנהיג כל הנהגת הטבע, ואין העולם נוהג כמנהגו של עולם. רק הוא ית' מנהיג הבריאה. וכוונת "מודים" הוא אותו כוונה כמו "שמע ישראל", והיינו ההכרה ש"אין עוד מלבדו". ולכן מי שאומר מודים מודים ב' פעמים, שמראה כאילו יש ב' רשויות, משתקין אותו, כמו שמשתקין מי שאומר שמע שמע. וע"כ מי שאינו כורע במודים, נענש שנעשה שדרו נחש, שהרי הוא בכלל הכופרים כהנחש הקדמוני.

בקשת נסים בחנוכה

ולפי"ז יש ליישב קו' הבכור שור, שהקשה על מה שפסק הרמ"א (א"ח ס' קפ"ו) דמי ששכח בחנוכה לומר "על הניסים" בברכת המזון, אומר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כמו שעשה וגו'. והא קי"ל דאין מתפללים על מעשה נסים?

ונראה לענ"ד ד"ל, דדין זה שאסור להתפלל שיעשה לו נס היינו דוקא כל ימות השנה, אבל בימי חנוכה שהם ימי הלל והודאה על הניסים שנעשו לנו, בימים אלו יש להתפלל על נס! שהרי ידוע שר' חנינא בן דוסא סמך על הניסים, ויש כמה וכמה מעשים בכל הש"ס. וידוע מאמרו שאמר "מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק". והק' המפרשים איך סמך על הנס, ועוד הרי אין נהנין ממעשה נסים? ועוד אם נעשה נס מנכין לו מזכויותיו?

וביאר הקדושת לוי (פרשת בשלח) **"כשצריך האדם הנצרך אל הנס מהבורא ב"ה לקבוע במחשבתו שאין זה בדרך נס, רק בחפץ הבורא תלוי הכל שהוא בעל היכולת ורב העלילה קטן וגדול אצלו שוין, ואם כך מחזיק בטחונו ואמונתו בהשי"ת ב"ה כשהוא נצרך לשום דבר יהיה מה שיהיה אזי עושין לו ומסייעין לו, רק שצריך הבעל נס שלא יהיה מכיר בניסו ולא יחשוב בדעתו זה לנס בשינוי טבע רק שהוא דרך הטבע שהקב"ה הוא יכול לעשות נס, כי מי שהוא חכם אין בעיניו הפרש כלל בין מי שאמר לשמן וידלוק או יאמר לחומץ וידלוק או שהים יהיה סוער או הולך כדרכו ואצל השי"ת כל הניסים הם פשוטים אצלו, ואם כן אין זה טירחא כלל להשי"ת לעשות נס", עכ"ל.** הרי, שאם אחד מרגיש שהשי"ת הוא המנהיג את הטבע, בדיוק כמו שהוא מנהיג את הניסים, א"כ אין כלל חילוק בין נס לטבע, ויכול לבקש נסים, כמו שמבקש - בקשות שהם בדרך הטבע.

וא"כ י"ל, שבימי חנוכה, שעבודת ימי חנוכה הוא הודאה להשי"ת, והיינו לבא לידי ההכרה "אין עוד מלבדו", ואין שום כח טבעי, שהוא ית' מנהיג בכל עת את כל הבריאה, ואין העולם כמנהגו נוהג, רק הוא ית' המנהיג, ואנו באים לידי ההכרה שאין שום נ"מ בין הטבע והניסים, אלא כולם הם בהנהגתו של השי"ת. א"כ באמונה כזו, ראוי לבקש נסים, כמו שביקש ר' חנינא בן דוסא.